

znan kot evangeličan, a je bilo doslej očitno nezna-
no, da je bil leta 1572 ptujski mestni sodnik. Zgolj
na videz obrozen podatek, ki omogoča sklep, da je
bil politični vpliv skupnosti augsburške veroizpovedi
na Ptuj le večji, kot je bilo mišljeno doslej. Podobni
podatki, ki se lahko izkažejo za prelomne, se v Za-
dravčevem priročniku gotovo najdejo tudi za druga
področja ptujske zgodovine.

Tretji sklop oziroma II. del knjige tvorijo sezname
ptujskih meščanov. Začenši z obrtniki, med kateri-
mi od bolj »vsakdanjih«, s trgovci vred, izstopajo raz-
ni specialisti, kot so, denimo, lekarnarji, izdelovalci
različnega orožja, knjigovez, slikarji, urar, žganjar-
ja in zlatarji. Sledi seznam nosilcev različnih mestnih
funkcij, od mestnih sodnikov, svetnikov, četrtnikov
in pisarjev, do vratarjev, blagajnikov, špitalskih moj-
strov, šolskih nadzornikov, tehtalcev hruba in drugih.
Zadnji seznam zajema nosilce deželnoztanovskih
ter deželnoknežjih služb, in sicer upraviteljev pro-
viantnega urada ter poštarjev. Sezname, zlasti nosil-
cev mestnih funkcij, so seveda enako fragmentarni,
kot je nanje nanašajoče se gradivo.

Priročnik zaključuje obsežna bibliografija, na ka-
teri temelji, kot vsako znanstveno delo (pri tem je
frapantno, da delo več kot pol leta po izidu še ni pri-
merno kvalificirano in je v osebni bibliografiji avtorja
oziroma raziskovalca v sistemu SICRIS vodeno pod
rubriko *Nerazporejeno*). Zgolj seznam virov, sicer ve-
čidel – in inovativno – osnovan na popisnem nivoju
združenega dokumenta, obsega 32 strani. Med vire je
vključeno tudi obsežno slikovno gradivo, saj priroč-
nik ne le zaljša, temveč podatkovno bogati.

Kot edino pomankljivost priročnika velja morda
izpostaviti neobstoje osebne kazala, ki bi zajelo v
delu omenjene ljudi brez lastnih biografskih opisov,
predvsem pa krajevnega kazala, iz katerega bi Ptuj
lahko brez težav odpadel, saj se omenja na skoraj vsa-
ki strani.

Iz vzemši slednje, je Zadravčev biografsko-proso-
pografski priročnik delo, ki v slovenskem zgodovino-
pisju ter arhivistiki ni zgolj inovativno, temveč zelo
potrebno in le želeli si je, da bi dobilo čim več posne-
movalcev. Hkrati pa bo raziskovalke in raziskovalce
ptujske preteklosti spodbudilo, da jo s priročnikom
mahnejo ne le nad še nepregledano gradivo arhivov
na Dunaju in v Gradcu, temveč vsaj še v Ljubljano
(ZAL je delo nedavno olajšal s spletno objavo pre-
slikanih zapisnikov ljubljanskega mestnega sveta),
Varaždin in Nürnberg, kot je, ne nazadnje, tudi želja
avtorja knjige.

Žiga Oman

Robert Devetak: Društveno življenje na Kanalskem v času Avstro-Ogrske. Nova Gorica: Goriški muzej Kromberk, 2016, 215 strani.

Goriški muzej je kot dvanajsti zvezek v seriji
Berila izdal zanimivo monografijo, ki govori o ka-
nalskem sodnem okraju. Predstavitev zajema bolj ali
manj prelomno, predvsem pa za celotno monarhijo
pomembno obdobje od leta 1867 do začetka prve
svetovne vojne. Za boljše razumevanje dogajanja na
gospodarskem, političnem in kulturnem področju
pa poseže tudi širše tako v prostor kot v čas. Sodni
okraj Kanal je v obravnavanem času obsegal pribli-
žno 211 km², na katerih je na prehodu iz 19. v 20.
stoletje živelo 13.195 prebivalcev. Za sodni okraj je
bila v obravnavanem času značilna precejšnja razlika
med naselji in njihovimi prebivalci v dolini ob Soči
ter naselji v hribih, zato so se dokaj težko dogovarjali
za skupne cilje. Ta razlika se je jasno odražala tako
na gospodarskem področju kot tudi v kulturnem in
političnem življenju, kar je v monografiji lepo in ute-
meljeno predstavljeno.

Spremembe, ki jih je v teh letih doživljala mo-
narhija, tudi odročnih krajev niso obšle, so se pa
pojavele v časovnem zamiku. Avtor je prikaz dogaja-
nja in razvoja v sodnem okraju Kanal razdelil v dve
obsežni poglavji. Najprej je predstavil gospodarska

Robert Devetak

DRUŠTVENO ŽIVLJENJE NA KANALSLEM
V ČASU AVSTRO-OGRSKE

društva na Kanalskem, nato pa sledi poglavje o kulturnih in političnih društvih. Pomembno dopolnilo monografije so imensko kazalo, seznam virov in literature ter priloge. V prilogah so predstavljeni statistični podatki, ki dopolnjujejo posamezna poglavja, pravila pomembnejših društev, ki so se obdržala od ustanovitve do začetka prve svetovne vojne (npr. Pravila sadjarskega in vinarskega društva za kanalski okraj, Pravila za čitalnico v Kanalu, Pravila Bralnega in pevskega društva v Ročinju), rezultati deželnozborskih in državnozborskih volitev od leta 1907 naprej, pa tudi sezname vseh društev, ki so bila ustanovljena na območju sodnega okraja Kanal pred prvo svetovno vojno. Te priloge so lahko spodbuda za nove raziskave.

Kot je bilo že omenjeno, je gospodarskih društvom posvečena prva polovica monografije. Začenja se s predstavitevjo cestnega in železniškega prometa. Povezava državne ceste, ki je bila speljana ob Soči in je povezovala Koroško in Goriško z notranjostjo sodnega okraja, ki je zajemal ozemlje na obeh bregovih reke, je bila enako slaba kakor v 18. stoletju. Razlika je bila le v tem, da v 19. stoletju ob cesti v Bodrežu ni bilo več vislic. Slabe cestne povezave so zavirale in onemogočale prodajo kmetijskih pridelkov in oteževale tudi prenašanje novic in novosti v hribovske vasi. Zanimivo je, da so se prebivalci veselili prihoda železnice (1906) in si od nje obetali spremembe klavrnih razmer, vendar pa so ob dograditvi železnice Jesenice–Gorica prišle slabe povezave z notranjostjo sodnega okraja še bolj do izraza. In ne le to, propadati so začeli tudi kraji, ki so prej dobro živeli ob državni cesti (Ročinj): ker se je večina tovora preselila na železnico, so bili ob zaslužek tako prevozniki kot furmanske gostilne in tudi obrti, povezane s furmanstvom. Dovozne ceste do železniških postaj ali postajališč so bile slabe ali pa slabo speljane. Precej je bilo pritožb in ugovorov posameznih krajev, vse pa je končala prva svetovna vojna.

Sodni okraj Kanal je bil izrazito kmetijsko območje. Ob koncu 18. stoletja je bila v Kanalu sicer manufaktura platna, v začetku 19. stoletja pa manufaktura za predelavo svile, saj se je tudi ponekod na Kanalskem razširilo gojenje murv in sviloprejk. Ob koncu stoletja pa je zaradi bolezni sviloprejk in uvoza cenejše svile ta dejavnost propadla. Tako je razen v Kanalu in deloma Gorenji vasi, kjer je bilo nekaj obrti, kmetijstvo ostalo osnovna dejavnost prebivalstva tega sodnega okraja. Nekaj sprememb je prinesla gradnja železnice. V krajih ob trasi proge in njeni neposredni bližini se je povečalo število gostiln in obrtnikov, nekoliko bolj oddaljeni kraji pa so spet pogegnili krajši konec. S prihodom železnice se je v nekaterih krajih Kanalskega začel razvijati turizem, kar je spet spodbudilo tožbe o slabih cestah in zahteve po boljših cestnih povezavah z železnico in s hribovitim delom okraja.

Na razmere v kmetijstvu so vplivale različne bo-

lezni rastlin in živine, pa tudi prihod železnice, ki je pripeljala cenejše blago in tako uničila predelavo ovčje volne in pridelavo lanu na Kanalske. Ob tem ne smemo pozabiti, da so učinki zemljiške odveze postajali vse bolj jasni. Največ uspeha so Kanalcji dosegli v sadjarstvu, pa tudi na tem področju so naravne katastrofe pustile sledove. Posledica vseh teh tegob je bilo izseljevanje v bližnja mesta, Evropo in tudi Ameriko. V zadnjih dveh desetletjih 19. stoletja so se razmere nekoliko uredile. Velika ovira pri napredku je bila slaba izobraženost prebivalstva, ki ni znalo (ali pa zelo slabo) brati in pisati. Za zgled so bili posamezniki, ki so s svojim delom prepričevali kmete, kar pa je šlo zelo počasi. Kljub vsemu pa so se, sicer pozno, tudi na Kanalskem oblikovala kmetijska društva. Prvo tamkajšnje kmetijsko društvo je nastalo šele leta 1894, to je bilo Sadjarsko in vinogradniško društvo, ki je dejansko začelo delovati v letu 1895. V zadnjem desetletju 19. stoletja je začela delovati tudi posojilnica, pomembno vlogo je igrala zavarovalnica za govejo živino, v tem času so nastale tudi posamezne mlekarske in obrtne zadruge. Vse te organizacije in društva so se spopadale s podobnimi težavami: to je bilo počasno nastajanje, ki je včasih trajalo tudi nekaj let, nato hiter zagon in potem počasno usihanje. Temu se je ob prelomu stoletja pridružil še politični razkol, ki je večino teh organizacij razdelil na liberalni in klerikalni del.

Druga polovica monografije govori o kulturnih in političnih društvih. V tem delu monografije je avtor zelo nazorno prikazal, kako zelo je bilo v življenju nekega okoliša prepleteno gospodarsko, kulturno in politično delovanje in življenje. Ne le da so na vseh področjih nastopali isti posamezniki, tudi slaba infrastruktura in slaba izobraženost večine prebivalstva sta k počasnemu reagiranju prebivalstva dodala svoj del. Tudi na kulturnem in političnem področju opazimo že znano počasnost nastajanja posameznih društev in potem njihovo nihanje od navdušenja do počasnega propadanja. Marsikdaj je bilo posamezno društvo, zlasti kulturno, dobesedno odvisno od dveh ali treh posameznikov. Če so se ti umaknili, je društvo le še životarilo ali pa povsem zamrlo. Razvoj na področju kulturnih in političnih društev je šel skozi tri faze. Najprej je bilo treba prebivalce ozavestiti o tem, da so Slovenci (s tem so se ukvarjala tudi društva na gospodarskem področju), naslednja stopnja je bilo izobraževanje otrok in tudi odraslih (tudi tu so bila pomembna društva na gospodarskem področju in predvsem čitalnice), zadnjo stopnjo pa je zaznamovala uvedba splošne moške volilne pravice, ki je med političnimi društvi prinesla dokončen razcep na liberalce in klerikalce. Razvoj je tudi tu zaključila prva svetovna vojna.

Monografija torej prikazuje valovanje razvoja na gospodarskem, kulturnem in političnem področju nekega geografsko omejenega prostora zadnjih petdeset let pred prvo svetovno vojno. Odgovarja na

nekatera lokalna vprašanja na omenjenem območju, odpira pa tudi vrsto novih vprašanj, ki jih spodbujajo predvsem statistični podatki v prilogi.

Eva Holz

Peter Zimmermann in Venceslav Jurij Dunder: Štajerski raj. Savinjska dolina in Novo Celje na južnem Spodnjem Štajerskem. Žalec: Zavod za kulturo, šport in turizem, 2016, 538 strani.

Redko se zgodi, da sta pod strokovnim monografskim delom podpisana avtorja, katerih rojstvi sta med seboj oddaljeni skoraj 130 let, in da delo izide dosledno dvojezično, v nemščini in slovenščini. Zasluge za izid takšne monografije, ki domoznansko obravnava Savinjsko dolino tik pred zemljiško odvezo, ima naturalizirani Savinjčan z Bavarskega, prof. dr. Peter Zimmermann, mednarodno priznani strokovnjak s področja elektrotehnike ter povezovalec in kulturni ambasador svojih »dveh domovin« – Nemčije in Slovenije. Občina Žalec, ki ga šteje med svoje častne občane, je leta 2016 omogočila Zimmermannovo predelano izdajo razmeroma obsežne monografije Venceslava Jurija (Wenzla Georga) Dunderja z naslovom *Stiriens Eden: Das Santal und Neu-Cilli in der südlichen Untersteiermark*. Zanimive so okoliščine nastanka dela, ki je leta 1847 izšlo kot »prodajni prospekt« za Novo Celje, in sicer na pobudo tedanjega novoceljskega graščaka Josefa Ludwiga Hausmanna. Avtor knjige, vsestransko izobraženi in nadarjeni Dunder s Češkega, je bil doktor filozofije, upravitelj Hausmannovih posesti in med drugim tudi jezikovni mentor njegovi hčerki Fanny, ki velja za prvo slovensko pesnico.

Kot uvodoma navaja Peter Zimmermann, je Dunder z delom *Štajerski raj* postavil Savinjski dolini

in še posebej dvorcu Novo Celje neminljiv zgodovinsko-topografski spomenik. Ko je po več kot stoletju in pol zorela zamisel za ponovno izdajo knjige, je Zimmermann sicer razmišljal, da bi Dunderjevo delo preprosto izdal kot reprodukcijo, vendar so ga tehtni razlogi privedli do odločitve, da je besedilo smiselno predelati. Določene dele, ki bi bili v našem času težko razumljivi in zanimivi samo še za zgodovinarje, je izpustil ali opremil z ustreznimi pojasnili, drugje pa besedilo popravil in dopolnil. Z obsežnim dodatnim raziskovalnim delom je odpravil vsebinske pomanjkljivosti, posegel pa je tudi v izredno dolge in zavite stavčne konstrukcije. Pri preoblikovanju besedila je bila potrebna dodatna mera previdnosti. Avtor je moral namreč besedilo v veliki meri napisati na novo, pri čemer se je skušal držati jezika pozne romantike in zgodnjega realizma. Najmanj tako zahtevno nalogo je tako predstavljajl prevod novonastalega nemškega besedila v slovenščino, ki ga je priskrbel Janko Germadnik. Za ilustracijo predelane dvojezične izdaje so bile uporabljene vse upodobitve, ki jih najdemo v izvirniku in poznejših izdajah iz srede 19. stoletja, pri čemer so zgodovinska poglavja dopoljena s slikami iz Vischerjeve *Knjige gradov* (1681), topografski opisi iz leta 1847 pa z motivi iz *Stare Kaiserjeve suite* (1825–1835). Žalska izdaja, ki jo glede na format, papir in oblikovanje lahko označimo kot luksuzno, je s tem dobila še dodaten vizualni učinek.

Knjigo sestavlja dvanajst poglavij, razdeljenih v podpoglavja, pri čemer gre pri zadnjem poglavju za Zimmermannovo obdelavo dveh Dunderjevih kratkih rokopisnih dodatkov, ki vsebujeta nekaj podatkov o dogajanju v letu 1847, že po oddaji besedila v tisk. Enajst tiskanih poglavij je naslovljenih takole: 1. Kratki zgodovina in topografija vojvodine Štajerske; 2. K zgodovini in topografiji gosposčin, združenih v Novo Celje; 3. Opis dvorca Novo Celje, gradiča Gozdni dvor, gospodstva Plevne ter pripadajočih uradnih, luksuznih, cerkvenih, gospodarskih in tovarniških poslopij; 4. Združene gosposčine Novo Celje v luči fevdalnega družbenega reda; 5. Versko in cerkveno življenje v Savinjski dolini; 6. Kmetijstvo združenih gosposčin Novo Celje; 7. Rudarstvo združenih gosposčin Novo Celje (podpoglavje Železnica je dodal P. Zimmermann); 8. Kmetijsko-industrijske panoge združenih gosposčin Novo Celje; 9. Okolica Novega Celja in panorama Savinjske doline; 10. Zdravilišča, terme, kopališča in mineralni vreli v okolici Novega Celja in 11. Pripovedke Savinjske doline. Kot ugotavlja Zimmermann, je Dunder v knjigi »celo z današnjega vidika v glavnem govoril resnico, čeprav je s svojimi hvalospevi pretiraval«. Marsikatero hvalo, dobronamerna in ciljno usmerjena pretiravanja je bilo zato treba spraviti v dimenzije, ki v večji meri ustrezajo realnosti. Dunderjev *Štajerski raj* je bil namreč otrok svojega časa, močno pogojen z reklamnim namenom nastanka. Poleg tega je treba upoštevati dejstvo, da je sicer vsestranski avtor pisal

